

Rímskokatolícka cirkev a utečenecká kríza. Situácia v Maďarsku a Rakúsku v rokoch 2015 a 2016*

ROMAN KEČKA

Katedra porovnávacej religionistiky Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

In 2015, the influx of refugees and migrants to Europe reached staggering levels, dominating headlines and prompting societal and political debates. The majority of those arriving in Europe had fled conflict and persecution in Syria, Afghanistan and Iraq. The refugees and migrants in large numbers used the so-called Balkan route across Serbia and Hungary to reach Austria and Germany. The Roman Catholic Church – Pope Francis in Rome and the bishops in the respective countries – reacted to the crisis. The paper analyses the reactions of the Roman Catholic Church in Austria and Hungary on the migrant and refugee crisis in 2015, comparing them with the pope's appeals and attitudes. The comparison shows that both churches welcomed the pope's words in favour of the refugees and demonstrated willingness to apply them in their countries, but in the final result they coordinated their activities with the country's government and in fact took a political decision of a political nature – in the mutual collaboration, the government and church in Austria provided help and premises for refugees and migrants, and the church in Hungary, supporting the government, did not give shelter to them.

Keywords: refugee crisis, migration, Austria, Hungary, Roman Catholic Church

Počas roka 2015 prudko rástol počet utečencov a migrantov, ktorí sa do Európy dostávali najmä tzv. balkánskou trasou. Tá viedla Balkánom a mnohí utečenci a migranti pokračovali do svojich cieľových krajín ako Nemecko alebo Švédsko cez Maďarsko a Rakúsko. V oboch krajinách sa tak do centra verejnej pozornosti dostala téma migrácie.¹ To, čo ľudia dovtedy videli len na televíznej obrazovke a čo sa týkalo najmä krajín stredomorskej oblasti, zrazu mali pred vlastnými očami takmer na dosah ruky. Masová migrácia v priamom prenose sa stala dennou mediálnou témou. Mnohotisícový dav utečencov idúci po diaľnici z Budapešti do

Viedne v lete roku 2015 doslova vyrážal dych. Keďže drvivá väčšina prichádzajúcich vyznávala islam, „strach z islamizácie“ sa stal zastrešujúcim pojmom vyjadrovaných obáv (Hafez 2015: 19 – 26). Obavy z islamu boli umocňované správami o expanzii tzv. Islamského štátu, ktorého radikálnosť a brutalita vyhánala ľudí z ich domovov a dominovala v správach zo zahraničia. Otázka masovej migrácie sa stala spoločenskou témou, európska verejná mienka bola rozdelená, medzi obyvateľstvom sa aj pod dojmom teroristických útokov v niektorých krajinách západnej Európy začali šíriť a stupňovať islamofóbne nálady (Bayrakli – Hafez 2016). Strach

* Táto publikácia vychádza v rámci grantu VEGA 1/0615/17 „Migrácia blízkovýchodných náboženských minorít ako vedecká a spoločenská výzva“.

1 K používaniu pojmov migrácia, migrant, utečenec pozri <https://euractiv.sk/section/spravodlivosť-a-vnutro/opinion/utečenci-migrácia-dojmy-pojmy/> a <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/pressrels/2015/unisinf513.html>.

z utečencov a migrantov sa v krajinách Vyšehradskej štvorky, do ktorej patrí aj Maďarsko, sa stal politickou témou, ktorá dospela k odmietnutiu prijímania utečencov a migrantov z tejto migračnej vlny (Gigishashvili – Sidlo 2019: 1 – 16).

Problematika masovej migrácie rezonovala aj v maďarskom a rakúskom cirkevnom prostredí, kde sa nestala len témou charitatívneho postoja, ale komplexného cirkevno-politického postoja. Keďže v oboch krajinách je najpočetnejšou cirkvou rímskokatolícka (aj keď s rôznym podielom na celkovej populácii), jej postoj sa stal dôležitým príspevkom k celospoločenskej debate. Táto štúdia si dáva za cieľ analyzovať postoje hierarchie rímskokatolíckej cirkvi v Maďarsku a Rakúsku voči utečencom a migrantom v kontexte masovej migrácie v rokoch 2015 a 2016, keďže ide o dva susediace stredoeurópske štáty, ktoré utečenecká kríza zasiahla priamo a v ktorých má rímskokatolícka cirkev silné spoločenské postavenie. Aj keď obe krajiny sú si historicky blízke, za posledných sto rokov prešli odlišným spoločenským a politickým vývojom. Rakúsko prijímalo utečencov a migrantov z Európy i mimo nej už niekoľko desiatok rokov, zatiaľ čo pre Maďarsko bola skúsenosť s imigráciou a utečencami nová a menej intenzívna.

Keďže rímskokatolícka cirkev je svojou štruktúrou hierarchická organizácia so svetovým centrom vo Vatikáne a s osobou pápeža na čele, pre analýzu jej postojov v jednotlivých krajinách je dôležité poznať normatívy a stanoviská, ktoré pápež a pápežská kúria vydali k téme migrácie počas rokov vrcholiacej migračnej krízy a porovnať ich s deklarovateľnými názormi miestnych rímskokatolíckych cirkví. Stanoviská pápeža, aj keď nie sú záväzné právne alebo dogmaticky, majú váhu hlasu najvyššej morálnej autority, a preto je relevantné sledovať, ako na jeho postoje k otázkam migrácie reagovala hierarchia a členovia cirkvi v oboch analyzovaných krajinách a nakoľko v týchto otázkach bola pre nich dôležitá vernosť voči pápežovi, ktorá v iných otázkach má takmer absolútnu platnosť.

Vzhľadom na dynamiku udalostí, týkajúcich sa migračnej krízy v rokoch 2015 a 2016, sú skúmanými zdrojmi informácií tie, ktoré zarezovali v spoločnosti prostredníctvom médií ako televízia a rozhlas alebo vyšli v dennej tlači a bolo ich možné vyhľadať na webových stránkach inštitúcií a osôb.²

Postoje pápeža Františka k otázkam migrácie a k utečeneckej kríze

Počas utečeneckej krízy bol úradujúcou hlavou rímskokatolíckej cirkvi pápež František, ktorý bol na čelo rímskokatolíckej cirkvi zvolený 13. marca 2013. Téma migrácie, ktorou sa zaoberal prakticky od začiatku svojho pontifikátu, mu bola blízka aj osobne, keďže ako Argentínčan s talianskymi koreňmi (jeho rodičia pochádzali z talianskych regiónov Piemonte a Ligúria) sám pochádzal z rodiny migrantov.³ Keďže pápež je zároveň najvyšším predstaviteľom rímskokatolíckej cirkvi v Taliansku, otázky migrácie mal na stole od prvého dňa v úrade. Vzhľadom na svoju polohu bolo Taliansko dlhodobým cieľom nelegálnej migrácie, ktorá sa po páde líbyjského režimu Muammara Al-Kaddáfího v dôsledku nedostatočne strážených brehov Líbye ešte zintenzívnila. Cieľom utečencov a migrantov, prichádzajúcich väčšinou iba na gumených člnoch, bol taliansky ostrov Lampedusa, ktorý je približne v polovici cesty medzi Afrikou a Sicíliou. Lampedusa sa stala symbolom drámy dnešných utečencov a migrantov a zároveň sa stala symbolom jasne formulovaného postoja pápeža Františka v prospech utečencov a migrantov.

Rímskokatolícka cirkev vnímala realitu utečencov a migrantov už dlho pred zintenzívnením migrácie od afrických brehov a pred utečeneckou krízou v roku 2015. Problémom sa vo Vatikáne zaoberala na to určená Pápežská rada pre pastoraáciu migrantov a cestujúcich, ktorá pod migrantov zahŕňala všetkých, ktorí migrujú zo sociálnych, ekonomických, politických a náboženských dôvodov. Vo svojej inštrukcii *Erga migrantes caritas Christi* z 3. mája 2004, ktorým bol nahradený 35 rokov starý dokument pápeža Pavla VI. o pastoračnej starostlivosti o migrantov, konštatuje, že vo svete je dvesto miliónov migrantov a obsiahlo analyzuje, ako má rímskokatolícka cirkev odpovedať na ich náboženské potreby a všimá si potrebu medzináboženského dialógu najmä s islamom.⁴ Inštrukcia sa snaží reálne zhodnotiť možnosti i riziká, ktoré migrácia v najširšom zmysle slova prináša. Vyzýva na dodržiavanie medzinárodných dohôd, ktoré zaisťujú práva utečencov a migrantov a upozorňuje, že v ich náročnej životnej situácii sú často zneužívaní slovne, fyzicky i sexuálne. Inštrukcia tiež konštatuje, že situácia utečencov a migrantov u mnohých nezbudzuje pocity solidarity, ale „pristáhovalcov pociťujú ako záťaž a divajú

2 Keďže sa budem odvolávať na množstvo internetových zdrojov, ktoré budem bližšie špecifikovať priamo v texte, z praktických dôvodov už nebudem v poznámke znova uvádzať zdroj, ale uvediem priamo webový link. Pri odkazoch na webové stránky nebudem zakaždým uvádzať dátum ich nájdenia na internete – všetky zdroje boli vyhľadané v období september až november 2018.

3 Životopis pápeža Františka pozri na <http://www.vatican.va/content/francesco/it/biography/documents/papa-francesco-biografia-bergoglio.html>.

4 Slovenský text inštrukcie na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/instrukcia-erga-migrantes-caritas-christi-kristova-laska-voci-migrantom>.

sa na nich s dešpektom, či dokonca ich považujú za nebezpečenstvo a hrozbu. To neraz vyvoláva prejavy intolerance, xenofóbie a rasizmu“ (bod 6). Inštrukcia si osobitne všima, že masový fenomén migrácie spôsobuje, že „*stojíme pred kultúrnym a náboženským pluralizmom, ktorý sme nikdy doteraz tak vedome neprežívali*“, čo vedie k tomu, že „*jeden kultúrny či náboženský svet sa ocitne uprostred iného*“ (bod 35). V bodoch 65 – 68 sa inštrukcia venuje téme „*moslimských migrantov*“, ktorých počty výrazne v posledných rokoch stúpali. Katolíkov upozorňuje, že treba prekonať nepochopenia minulosti, očistiť si pamäť a prejavovať postoje lásky a solidarity. Zároveň však pripomína, že stále treba mať na pamäti vzájomné rozdiely a treba rozlišovať, „*čo možno spoločne uznávať a čo nie*“ (bod 65). Katolíci sa majú učiť aj o iných náboženstvách, „*aby sa odstránili predsudky, prekonal náboženský relativizmus a aby sa zabránilo uzavretosti a neoprávnenému strachu, ktoré brzdia dialóg, vytvárajú bariéry, či dokonca vyvolávajú násilie a nepochopenie*“ (bod 69).

V podobnom duchu bolo koncipované posolstvo pápeža Benedikta XVI. k Svetovému dňu migrantov a utečencov v januári 2013 (publikované v októbri 2012).⁵ Apeluje nielen na solidárnu sociálnu pomoc utečencom a migrantom prostredníctvom charitatívnych zariadení cirkvi, ale dáva dôraz aj na náboženský aspekt a na otvorenosť medzináboženskému dialógu i zachovaniu vlastnej náboženskej identity. Zároveň však pripomína, že „*cesta integrácie zahŕňa práva a povinnosti, pozornosť a starostlivosť venovanú migrantom, aby mohli viesť slušný život, ale aj rešpekt migrantov voči hodnotám, ktoré ponúka spoločnosť, do ktorej sa začlenili*“.

Postoje pápeža Františka voči migrantom a utečencom boli v kontinuite so stanoviskami jeho predchodcov a na teoretickej rovine vlastne neprinesli nič nové, čo by nezaznelo už aj predtým. Namiesto všeobecných úvah o migrácii reagoval František na konkrétne udalosti, ktoré sa diali paralelne s jeho pontifikátom – stúpajúci počet obetí pokusov o prekonanie Stredozemného mora v úsilí dostať sa na Lampedusu a utečenecká kríza v súvislosti s množstvom utečencov z Blízkeho východu, utekajúcich najmä z vojnových zón Sýrie a Iraku.

Po svojom zvolení si pápeži za prvé miesto svojej návštevy mimo Ríma vyberajú symbolické miesta. Pápež

František sa rozhodol 8. júla 2013 navštíviť taliansky ostrov Lampedusa, ktorý sa od začiatku tohto storočia stal cieľom utečencov a migrantov z Afriky, ktorí sa chceli dostať do Európy. Od roku 2011 v dôsledku udalostí Arabskej jari a pádu Kaddáfího režimu v Líbyi migračná vlna výrazne zosilnela a k ostrovu takmer denne priplávali imigranti na gumených člnoch alebo talianska pobrežná stráž naň privádzala migrantov zachránených v mori. V rokoch 2011 až 2016 bola Lampedusa v istom zmysle hlavným migračným miestom Európy. Pápež uviedol, že ho dojali správy o migrantoch – deťoch, ženách, mladých ľuďoch –, ktorí sa utopili v mori v úsilí dostať sa na Lampedusu.⁶ František si ako miesto svojej prvej návštevy nevybral lokalitu s mimoriadnym cirkevným významom, ale miesto, kde si svojou prítomnosťou chcel uctiť utečencov a migrantov, bez ohľadu na ich kultúrne a náboženské pozadie. V sprievode rybárov vyplával na člne na more a na hladinu hodil symbolický veniec na počesť tých utečencov a migrantov, ktorí zahynuli v mori. Potom pred asi 20 000 veriacimi na štadióne odslúžil omšu, počas ktorej vyzval na zastavenie nových nešťastí v mori: „*Sme spoločnosť, ktorá zabudla plakať a súcítiť: globalizácia ľahostajnosti nás obrala o schopnosť plakať!*“ Podľa neho blahobyt urobil ľudí „*necitlivými na nárek iných*“, „*zvykli sme si na utrpenie druhých, netýka sa nás, nezaujíma nás, nie je to naša vec*“.⁷

Svoju návštevu pápež každoročne pripomína a opakuje svoj postoj k utečencom a migrantom. K Lampeduse priplávali v rokoch 2011 – 2016 desiatky tisíc migrantov a stovky z nich sa však za dramatických okolností na ostrov nikdy nedostali, keďže ich člny alebo lode sa potopili, často s niekoľkými stovkami ľudí naraz. V spolupráci s talianskym štátom sa rôzne cirkevné charitatívne inštitúcie snažili poskytnúť utečencom a migrantom nevyhnutú sociálnu prvú pomoc a neskôr im bez ohľadu na ich náboženské vyznanie pomáhali v integrácii do talianskej spoločnosti. Na všetky tragické udalosti spojené s migráciou na Lampedusu pápež pri rôznych príležitostiach reagoval s pohnutím a osudy utečencov a migrantov považoval za temnú stránku dnešnej spoločnosti, ako napr. počas generálnej audiencie na Námestí sv. Petra 17. júna 2015: „*Nechat zomierať našich bratov a sestry na člnoch v mori je atentátom na život*“.⁸ Vo svojom posolstve k Svetovému dňu

5 Slovenský text na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-migranti-2013>.

6 Podľa spravodajstva talianskej štátnej televízie na <http://www.rainews.it/dl/rainews/articoli/Papa-Francesco-intervista-visita-a-Lampedusa-immigrazione-Quel-giorno-ho-capito-che-dovevo-viaggiare-9c445bea-ecac-4c99-b4a8-ef8e97feb333.html>.

7 Pápežovu kázeň pozri na http://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130708_omelia-lampedusa.html.

8 Porovnaj: https://www.repubblica.it/esteri/2015/05/30/news/papa_francesco_attentato_a_vita_lasciar_morire_migranti_su_barconi-115642677/.

migrantov a utečencov v roku 2015 (publikované v septembri 2014) pápež vyzýva cirkev, aby bez ohľadu na hranice šírila „kultúru solidarity a prijatia“ a pomáhala „prekonávať nedôveru a nepriateľstvo“ aj prostredníctvom „poznávania príbehov prichádzajúcich ľudí, ktorí zažili prenasledovanie alebo biedu“.⁹ V roku 2019, na šieste výročie návštevy Lampedusy, počas omše v chráme sv. Petra pápež povedal, že „pre Boha nikto nie je cudzincom“ – utečenci a migranti „sú symbolom všetkých vylúčených globalizovanou spoločnosťou“ a „nie sú len sociálnymi otázkami alebo problémami migrácie, ale sú predovšetkým ľuďmi“.¹⁰

Kým do roku 2014 prevažovala migrácia do Európy najmä zo subsaharskej Afriky po centrálnej stredomorskej trase, v roku 2015 prudko vzrástol počet ľudí prichádzajúcich po východnej stredomorskej trase, ktorá viedla z Turecka a Grécka cez ďalšie balkánske štáty do Maďarska a odtiaľ do Rakúska, Nemecka a ďalších štátov západnej a severnej Európy.¹¹ Tretina utečencov pochádzala zo Sýrie a Sýrcania, Afganci a Iračania tvorili viac než polovicu z celkového počtu prichádzajúcich ľudí. Kým v roku 2014 bol počet utečencov a migrantov 230 000, v roku 2015 narástol na vyše milión. V roku 2016 klesol na 375 000. Množstvo utečencov a migrantov a intenzívne mediálne pokrytie aktuálneho diania urobili prebiehajúcu utečeneckú krízu centrálnou témou spoločenských, politických a náboženských debát. Plastické vykresľovanie brutality, ktorá prebiehala v krajinách pôvodu utečencov, najmä mimoriadne kruté zábery z oblastí obsadených tzv. Islamským štátom, emotívne veľmi silno pôsobili na vnímanie utečeneckej krízy najmä v krajinách strednej a východnej Európy. Pápež sa k prebiehajúcim udalostiam pravidelne vyjadroval a neustále zdôrazňoval rozmer solidarity a prijatia utečencov. Opakovane pripomínal, že kresťania sa nemajú obávať náboženskej odlišnosti väčšiny prichádzajúcich utečencov a migrantov a majú k nim pristupovať s pochopením, bez ohľadu na ich náboženskú príslušnosť.

Pri návšteve Turína v júni 2015, niekoľko týždňov pred začiatkom veľkej utečeneckej vlny, ktorá prebehla

počas leta a jesene, František apeloval na to, aby „migrantom nikto nedával za vinu ich situáciu, lebo oni sami sú obeťmi neprávosti“.¹² Pápež vyzýval, aby ľudia odmietli „ekonómiu vyčleňovania“, ktorá vytlača na okraj chudobných, ktorí často žijú v absolútnej biede a sú obeťmi správania podľa pravidla „použi a zahod“.¹³ Migrácia je podľa pápeža dôsledkom chudoby, ktorá je zapríčinená uctievaním peňazí, kde malá zбоhatlícka skupina žije na úkor väčšiny.

Počas leta 2015, keď mohutná utečenecká vlna začínala vzbudzovať obavy nielen v postihnutých štátoch a verejnosť si kladla otázku, či utečencov a migrantov treba prijať alebo ich odmietnuť, pápež v príhovore na stretnutí s Eucharistickým hnutím mladých povedal s narážkou na situáciu moslimskej populácie Rohingov v Mjanmarsku, že ak niekto odmietne prijať tých, ktorí sú prinútení utiecť z vlastnej krajiny, „pácha akt vojny“. Príčinou utečeneckých kríz je podľa pápeža aj nerešpektovanie identity tých druhých. Prenasledovanie náboženských menšín – Rohingov v Mjanmarsku alebo kresťanov na Blízkom východe – je dôsledkom nerešpektovania ich identity. „Konflikty je možné riešiť pri rešpektovaní identít a napätia dialógom.“¹³

Počas pravidelnej nedeľnej modlitby 6. septembra 2015 pápež vyzval európske farnosti, náboženské spolky a kláštory, aby každý z nich prijal aspoň jednu utečeneckú rodinu: „Evanjelium nás vyzýva k solidarite, musíte dať utečencom konkrétnu nádej.“¹⁴ Vyzval európskych biskupov, aby vo svojich diecézach vytvorili podmienky vhodné na prijímanie utečencov. Oznamoval, že príkladom pôjdu aj dve vatikánske farnosti, ktoré prijímajú dve rodiny utečencov. V polovici septembra 2015 v rozhovore pre portugalské *Radio Renascença* pápež vyjadril názor, že Európa má prijať všetkých utečencov, ktorí v nej hľadajú útočisko a vyhovejú bezpečnostným opatreniam a má sa im stať matkou.¹⁵

Neistotu európskeho obyvateľstva počas utečeneckej krízy v rokoch 2015 – 2016 zvyšovali aj sporadické teroristické útoky, ktoré v európskych mestách vykonali radikálni islamisti. Takými boli napríklad útoky na viacerých miestach súčasne v Paríži 13. novembra 2015

9 Pápežovo posolstvo pozri na https://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/migration/documents/papa-francesco_20140903_world-migrants-day-2015.html.

10 Pápežovu kázeň pozri na <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2019-07/papa-francesco-omelia-messa-migranti-anniversario-lampedusa.html>.

11 Štatistiky pozri na <https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf>.

12 Pápežovu kázeň pozri na https://www.adnkronos.com/fatti/cronaca/2015/06/21/papa-francesco-torino-non-colpevolizzare-migranti-sono-vittime-iniquita_aIzupTJlIzEOMctn7RtI5I.html?refresh_ce.

13 Porov. https://www.repubblica.it/vaticano/2015/08/07/news/papa_francesco_sui_migranti_respingerli_e_un_atto_di_guerra_-120574065/.

14 Video z modlitby pozri na https://www.youtube.com/watch?v=he7eQg3p_nw.

15 Rozhovor pozri na <https://www.avvenire.it/chiesa/pagine/preferisco-una-chiesa-incidentata>.

(celkový počet obetí bol 130), kde najviac ľudí (87) zomrelo pri masakri v bare Bataclan alebo útoky kamiónmi na promenáde v Nice 14. júla 2016 (84 mŕtvych, 200 zranených) a na vianočnom trhu v Berlíne 19. decembra 2016 (12 mŕtvych, 56 zranených). Nevôľu tiež vzbudilo hromadné násilné sexuálne správanie mužov „podľa vzhľadu pochádzajúcich zo severoafrického/arabského priestoru“ voči „takmer výlučne ženám“ na silvestrovských oslavách na prelome rokov 2015 a 2016 v nemeckom Kolíne nad Rýnom.¹⁶ V priebehu krátkeho času sa v spoločnosti otvorili témy migrantov, utečencov, islamu a násilia. Pápež František pri všetkých týchto príležitostiach varoval pred automatickým spájaním islamu a násilia. Podľa neho je v každom náboženstve skupina fundamentalistov, aj medzi kresťanmi, ktorí sú schopní páchať aj násilné a teroristické činy, a preto nie je namieste stotožňovať islam s násilím.¹⁷

Významným nábožensko-symbolickým aktom pápeža Františka bolo umývanie nôh 12 utečencom počas obradov Zeleného štvrtka 24. marca 2016.¹⁸ Zvláštnosťou Františkovej praxe je, že pri obrade umývania nôh ako pápež porušil hneď prvý rok po svojom zvolení stáročnú liturgickú tradíciu, podľa ktorej pápeži na Zelený štvrtok umývali nohy iba mužom-klerikom v Bazilike sv. Petra. Už v roku 2013 František vykonal tento obrad mimo Vatikánu – v nápravnom zariadení pre mladistvých, medzi ktorými boli aj ženy aj nekatolíci, napr. moslimovia. Aj v nasledujúcich rokoch si vyberal rôzne skupiny (v roku 2014 telesne postihnutí, v roku 2015 väzni) a v roku 2016 umýval nohy pestrej skupine utečencov: bolo tam osem mužov a štyri ženy, z toho piati katolíci, traja koptskí kresťania, traja moslimovia a jeden hinduista. Obrad sa uskutočnil v utečeneckom centre pri Ríme a podľa vyjadrenia arcibiskupa Rina Fisichellu vo vatikánskych novinách *L'Osservatore Romano* „umývaním nôh utečencom pápež František naliehavo prosí o úctu pre každého jedného z nich“.¹⁹ Reakcie, nielen v rímskokatolíckej cirkvi, boli protichodné – kým jedni v tom videli napodobenie Ježi-

šovho konania počas Poslednej večere, iní to považovali za neprijateľné znesvätenie tradície, keďže pápež umýval nohy aj ženám alebo to považovali za morálne neprijateľné v prípade väzňov alebo za ponižujúce a kapitulantské gesto voči iným náboženstvám, najmä pri umývaní nôh moslimom.²⁰ Fotografie, na ktorých pápež kľučí, umýva a bozkáva nohy utečencom-moslimom boli interpretované predovšetkým v tradičných a tradicionalistických kruhoch rímskokatolíckej cirkvi „ako gesto podrobenia, slabosti a hlúposti“²¹.

Jedným z vrcholov pápežovho záujmu o migrantov a utečencov bola jeho návšteva v utečeneckom tábore Moria na gréckom ostrove Lesbos 16. apríla 2016. Už počas letu do Grécka pápež novinárom povedal, že „táto cesta je iná než ostatné, (...) táto cesta je poznačená smútkom, (...) stretneme sa s najväčšou humanitárnou katastrofou od Druhej svetovej vojny“.²² Pápež navštívil utečenecký tábor v sprievode predstaviteľov pravoslávnej cirkvi – konštantinopolského patriarchu Bartolomeja I. a gréckeho patriarchu Hieronyma II. V deklarácii, ktorú spoločne podpísali, vyhlásili, že cieľom ich návštevy utečeneckého tábora je „vyjadriť svoje hlboké znepokojenie nad tragickou situáciou množstva utečencov, migrantov a ľudí usilujúcich sa o azyl, ktorí utiekli do Európy z oblastí konfliktu a v mnohých prípadoch aj v dôsledku ohrozenia vlastného života. Svetová verejná mienka nemôže ignorovať kolosálnu humanitárnu krízu, ktorá vznikla v dôsledku šírenia násilia a ozbrojeného konfliktu, prenasledovania a vysídľovania náboženských a etnických menšín a vytrhávania rodín z ich domovov, v rozpore s ich ľudskou dôstojnosťou a základnými ľudskými právami a slobodami“.²³ Ďalej apelovali na celú medzinárodnú komunitu, aby na tragédiu miliónov migrantov odpovedala solidaritou, súcitom, štedrosťou a s ochotou okamžite a efektívne poskytnúť potrebné prostriedky, a vyzvali ju, aby s použitím potrebných diplomatických, politických a charitatívnych iniciatív urýchlene riešili situáciu, ktorá vznikla na Blízkom východe a v Európe. Pápežova cesta na Lesbos vzbudila

16 Porov. správu Ministerstva vnútra spolkovej republiky Severné Porýnie – Vestfálsko zo 16. 1. 2016 https://web.archive.org/web/20160116104020/http://m.mik.nrw.de/fileadmin/user_upload/Redakteure/Dokumente/Themen_und_Aufgaben/Schutz_und_Sicherheit/160111ssia/160111berppkoeln.pdf.

17 Jedno z Františkových vyjadrení tohto typu na ceste zo Svetového stretnutia mládeže v Krakove v júli 2016 <https://www.youtube.com/watch?v=gb5kk9V2pw0>.

18 Video z obradu pozri na <https://www.youtube.com/watch?v=i3Oj2SaCbo4>.

19 Vyjadrenie arcibiskupa Fisichellu pozri na <http://www.osservatoreromano.va/it/news/giovedi-santo-tra-i-profughi>.

20 Porov. rôzne názory na <https://www.katholisch.de/artikel/12983-papst-waesch-tschwerverbrechern-die-fuesse>, <https://www.nrcnonline.org/news/parish/when-pope-francis-washes-womens-feet-arguments-follow-whos-right>, http://clericalwhispers.blogspot.com/2013/03/pope-francis-papal-feet-washing-sparks_29.html.

21 <https://elzbietaozdziaak.wordpress.com/2016/04/01/catholic-poles-react-to-popes-washing-the-feet-of-refugees/>.

22 Prepis rozhovoru pápeža s novinármi počas letu z ostrova Lesbos do Ríma pozri na http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/april/documents/papa-francesco_20160416_lesvos-vo-lo-andata.html.

23 Text deklarácie pozri na http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/april/documents/papa-francesco_20160416_lesvos-dichiarazione-congiunta.html.

kritiku niektorých médií kvôli jej malému konkrétnemu dopadu na skutočné problémy utečencov a kvôli vytvoreniu nereálneho obrazu o utečeneckých táboroch, keďže aj samotný tábor Moria vraj bol niekoľko dní pred návštevou uprataný, stany boli nahradené klimatizovanými mobilnými ubytovňami a utečenci dostali viac jedla, čisté oblečenie a možnosť osprchovať sa po 25 dňoch, pričom skutočné podmienky boli veľmi neľudské.²⁴ Na základe dohody medzi Gréckom, Talianskom a Vatikánom po návšteve tábora pápež vzal so sebou do Ríma 12 utečencov zo Sýrie – tri moslimské rodiny so šiestimi deťmi, ktorých domy boli zničené pri bombardovaní. Podľa tlačového vyhlásenia sa o rodiny zaviazal postarať Vatikán v spolupráci s Komunitou svätého Egídia.²⁵ Pápež tak preložil do praxe vlastné slová zo septembra 2015, keď vyzval rímskokatolícke farnosti, rády a inštitúcie, aby každý z nich prijal po jednej rodine utečencov. Len v priebehu prvého roka po tejto výzve sa rôzne zložky rímskokatolíckej cirkvi v Taliansku postarali o približne 30 000 utečencov. Podľa bilancie generálneho riaditeľa cirkevnej nadácie pre migrantov (*Fondazione Migrantes*) Giancarla Perega cirkevné inštitúcie poskytli počas uplynulých rokov do septembra 2016 svoju pomoc okolo 150 000 utečencom a migrantom a stále hľadajú možnosti, ako prijať ďalších.²⁶ V máji 2019 navštívil Lesbos pápežský almužník Konrad Krajewski a charitatívnym centrom pre utečencov odovzdal finančný dar pápeža vo výške 100 000 eur.²⁷

Niekoľko dní po návšteve ostrova Lesbos sa pápež 19. apríla 2016 obrátil formou videoposolstva k *Centru Astalli* pri príležitosti 35. výročia jeho založenia. *Centro Astalli* je vedené jezuitským rádom a venuje sa starostlivosti o utečencov a žiadateľov o azyl, pričom napr. v roku 2015 to bolo 36 000 osôb, o ktoré sa staralo 49 pracovníkov a 554 dobrovoľníkov. Pápež utečencom adresoval slová: „Častokrát sme vás neprijali. Prepáčte uzavretosť a ľahostajnosť našej spoločnosti, ktorá sa obáva zmeny svojho života a mentality, ako si to vyžaduje vaša prítomnosť. Nie ste záťažou, problémom, vý-

davkom, ale ste, naopak, darom. (...) Každý z vás môže byť mostom, ktorý spája vzdialené národy a ktorý umožňuje stretnutie rozličných kultúr a náboženstiev, i cestou, ktorá nám pomôže objaviť našu spoločnú ľudskosť.“²⁸

Maďarská rímskokatolícka cirkev a utečenecká a migračná kríza

Podľa správy Eurostatu Maďarsko so 14% patrilo spolu s Nemeckom (35%), Švédskom (12%) a Rakúskom (7%) k štyrom štátom, ktoré počas roku 2015 prijali spolu dve tretiny uchádzačov o azyl, a v počte prijatých žiadostí o azyl na milión obyvateľov mu patrila vrchná priečka.²⁹ Ako štát patriaci k Schengenskému priestoru patrilo ku krajinám, ktoré mali na starosti ochranu jeho vonkajších hraníc. V júni 2015 oznámilo, že prijme opatrenia na zabránenie prílevu nelegálnych migrantov prichádzajúcich zo Srbska, ktoré nepatrilo do Schengenského priestoru, ani nebolo štátom Európskej únie. Rozhodnutie maďarskej vlády premiéra Viktora Orbána postaviť na južných hraniciach krajiny 175km dlhý a 4m vysoký plot zabraňujúci utečencom a migrantom nelegálne prenikať na územie Maďarskej republiky narazilo na negatívnu reakciu krajín Európskej únie. Európska komisia vládu vyzvala, aby našla iný spôsob, ako riešiť problém nelegálnej migrácie. Prvá fáza stavania hraničnej bariéry bola ukončená na konci augusta 2015. Počas leta dramaticky narastal počet prichádzajúcich osôb, ktoré obsadili okolie medzinárodnej vlakovkej stanice v Budapešti v snahe dostať sa do štátov západnej Európy. Maďarská vláda síce zriadila neďaleko Budapešti tábor pre utečencov, väčšina z nich však chcela pokračovať ďalej. Keď im to nebolo umožnené vlakmi, vydali sa začiatkom septembra peši po diaľnici M1 smerom na Viedeň. Niekoľkotisícový zástup utečencov a migrantov sa okamžite stal centrom mediálneho záujmu a pritiahol množstvo dobrovoľníkov, ktorí kráčajúcim pomáhali v ich potrebách. Po 4. septembri 2015, keď nemecká vláda oznámila rozhodnutie o prijatí Sýrčanov, ktorí nelegálne prekročili hranice Európskej únie, väčšina utečencov a migrantov z Maďarska

24 Mediálne reakcie na pápežskú návštevu na ostrove Lesbos pozri na <https://www.bbc.com/news/world-europe-36060360> , <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-lesbos-detention-centre-whitewashed-amid-last-minute-preparations-for-popes-visit-a6985781.html> , <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/16/pope-francis-flies-to-lesbos-to-highlight-humanitarian-crisis-in-europe>.

25 Porov. tlačové vyhlásenie Vatikánu na <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/04/16/0273/00623.html>.

26 Porov. <https://www.famigliacristiana.it/articolo/a-un-anno-dall-angelus-del-papa-migranti-l-accoglienza-del-mondo-cattolico.aspx>.

27 Porov. <https://www.vaticannews.va/sk/cirkev/news/2019-05/papezsky-almuznik-odovzdal-na-lesbose-100-tisic-eur.html>.

28 Videoposolstvo pozri na <http://www.rainews.it/dl/rainews/media/Il-Papa-ai-migranti-perdonateci-siete-un-dono-non-un-peso-794afda5-fcca-4411-bc7f-1caafba70b28.html> a na <https://www.youtube.com/watch?v=XgbT-qtvD1k>.

29 Pozri správu Eurostatu z 3. marca 2016 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>.

odišla. Maďarská verejnosť takúto situáciu nikdy nezažila, bola zaskočená množstvom ľudí, ktorí utiekli zo svojich krajín, takých odlišných kultúrne aj nábožensky. Krajina sa rozdelila – jedni prejavovali súcit, pochopenie a solidaritu, medzi inými sa začali šíriť xenofóbia, rasizmus a islamofóbia (Vidra 2017: 13 – 29). Z problému sa stala celonárodná spoločenská a politická téma, ktorú využil protimigrantsky ladený premiér Viktor Orbán zo strany Fidesz, ako aj radikálna politická strana Jobbik (Goździak – Márton 2018). Orbán trval na tom, že jeho vláda robí len to, čo jej ukládajú medzinárodné zmluvy, t. j. ochraňovať vonkajšie hranice Schengenského priestoru. Na situáciu reagovala maďarská rímskokatolícka cirkev i jednotliví biskupi (Barcsa – Maté-Tóth 2016; Barcsa – Heidl – Sándor 2019).

Jednou z prvých reakcií na problematiku utečencov a migrantov bolo rozhlasové vystúpenie ostrihomskobudapeštianskeho arcibiskupa a maďarského primasa kardinála Pétra Erdőa v máji 2015 (Barcsa – Maté-Tóth 2016). V *InfoRádió* Erdő hovoril o kresťanskom učení o láske k nepriateľom a vyzval na solidaritu s migrantmi.³⁰ Právý kresťan má v utečencovi vidieť prenasledovaného človeka v núdzi, nemá ho posudzovať a ak môže, má mu pomôcť. Utečenecká kríza je podľa neho komplexný problém, ktorý je možné riešiť iba spoluprácou štátov. Migráciu treba v prvom rade riešiť priamo v krajinách, kde vzniká, aby každý mohol žiť v pokoji vo vlastnej krajine. Kým sa tak však nestane, má prevážiť postoj solidarity.

Hoci počet migrantov a utečencov kriticky narástol, v texte vyhlásenia na záver jesenného zasadania Maďarskej biskupskej konferencie 3. septembra 2015 sa o utečencoch nehovorí nič. Spomínajú sa len kresťania na Blízkom východe: „Vo vedomí naliehavosti tejto historickej situácie vyjadrujeme obavy o osud našich blízkovýchýchodných kresťanských bratov. Zároveň pripomíname, že je právom a zodpovednosťou štátov brániť svojich občanov.“³¹ K situácii utečencov a migrantov sa kardinál Erdő vyjadril až na následnej tlačovej konferencii, keď hovoril o pomoci utečencom zo strany maďarskej Charity a zároveň vysvetlil, že cirkev im síce „diskrétno pomôže“, no nebude im poskytovať ubytova-

nie, pretože starostlivosť o nich je v kompetencii maďarského štátu. Zákon ani neumožňuje cirkvi prijímať azylantov, pretože tým by sa podieľala na prevádzaní ľudí. Maďarská cirkev však už rokuje so štátom, ktorému je ochotná poskytnúť svoje priestory pre týchto ľudí.³² Niekoľko dní nato, v reakcii na domáce i zahraničné médiá, ktoré postoj maďarskej cirkvi k utečencom a migrantom považovali za málo empatický, sa Erdő v rozhovore pre *index.hu* sťažoval, že jeho slová na tlačovej konferencii boli vytrhnuté z kontextu a biskupi už určili dve budovy na ubytovanie utečencov, no kvôli zákonným prekážkam zatiaľ nie sú k dispozícii (Barcsa – Maté-Tóth 2016). Dodal, že cirkev sa rôznymi spôsobmi snaží pomáhať formou potravinovej pomoci, poskytnutím lekárskej starostlivosti alebo psychologickou asistenciou deťom. „Cirkev naozaj stojí na uliciach prostredníctvom maďarskej maltézskej charitatívnej služby, komunity sv. Egídia a maďarskej Charity. Tieto organizácie to však nerobia vo svetle reflektorov.“³³

Podobne ako Erdő sa vyslovil aj v tom čase novozvolený predseda maďarskej biskupskej konferencie András Veres, biskup z diecézy Szombathely:

„Kresťania musia pomáhať ľuďom v ťažkej situácii bez ohľadu na pohlavie, vek, národnosť alebo náboženstvo. O tomto vládne v cirkvi úplná zhoda. Ako sa však ukazuje, utečenci nechcú zostať v župe Vas a v Körmende natrvalo. Našou prvou úlohou je preto pomôcť im pri ich migrácii, a preto v priebehu niekoľkých dní Charita zabezpečí mobilné toalety a poskytne im vodu, jedlo, prikrývky a teplé oblečenie.“³⁴

K pomoci utečencom sa s oveľa väčšou naliehavosťou kriticky vyjadril biskup z Vácu Miklós Beer, podľa ktorého Charita síce pomáha utečencom, no cirkev robí málo a pridlho mlčala. „Mrzí ma to a hanbím sa za to. Reagujeme príliš pomaly.“³⁵

Búrľivú odozvu v Maďarsku aj v zahraničí vyvolal článok zo 7. septembra 2015 v amerických novinách *The Washington Post*, podľa ktorých László Kiss-Rigó, biskup diecézy Szeged-Csanád, ktorá sa nachádza na maďarsko-srbsko-rumunskej hranici, povedal: „To nie sú utečenci. Toto je invázia. Prichádzajú sem s pokrikom Allahu akbar. Chcú to tu ovládnuť. Úplne súhlasím s premiérom. Pápež nepozná situáciu. Európa je zaplavená

30 Vyjadrenie Erdőa pozri na https://hvg.hu/itthon/20150522_Erdo_PeterHa_talalkozunk_az_ehezovel_es.

31 Vyhlásenie pozri na https://budapestbeacon.com/archbishop-claims-laws-prevent-catholic-church-from-helping-asylum-seekers/?sf_data=all&sf_s=erd%C5%91+p%C3%A9ter&post_date=01092015+01102015.

32 Erdőove vyjadrenia na tlačovej konferencii pozri na <https://www.kath.ch/newsd/ungarn-kirchen-helfen-duerfen-aber-keine-fluechtlinge-unterbringen/>.

33 Erdőovu reakciu pozri na https://index.hu/belfold/2015/09/06/erdo_peter.

34 Veresove vyjadrenia pozri na https://keresztény.mandiner.hu/cikk/20150911_veres_andras_puspok_segiteni_kell_az_utonlevoket.

35 Beerove stanovisko pozri na <https://www.domradio.de/themen/fluechtlingshilfe-und-integration/2015-09-10/osteuropas-bischoefe-und-die-fluechtlingsfrage>.

ľuďmi, ktorí sa tvária ako utečenci, ale v skutočnosti predstavujú veľkú hrozbu pre kresťanské, univerzálne hodnoty kontinentu. Väčšina z nich sa správa arogantne a cynicky. Zanechávajú za sebou odpadky a odmietajú ponúkané jedlo.“³⁶ Tieto vyjadrenia vyvolali búrlivé negatívne reakcie. Hneď na druhý deň, v rozhovore pre *civilhetes.hu* Kiss-Rigó vyhlásil, že to povedal inak.

„Prekrútili moje slová. Nešťval som proti utečencom a úplne súhlasím s pápežovou výzvou. Katolíci sú povinní pomáhať utečencom. Humanitárnu pomoc poskytujeme každému neustále a bez podmienok. Kompetentné inštitúcie diecézy Szeged-Csanád prijímú každého, kto požiada o azyl a po získaní príslušných dokumentov sa bude chcieť usadiť v Maďarsku. Druhá vec je, že sa s nikým takým v súčasnej záplave migrantov nestretávame. Toto je niečo ako vpád. To nie sú utečenci, to sú ekonomickí migranti, provokatéri a ktovie kto ešte. Odmietajú pomoc a vo vrecku majú viac peňazí, než je plat maďarského policajta. Povedal som, že pápež nepozná situáciu z toho dôvodu, že nemožno na diaľku posudzovať, akí ľudia prechádzajú cez hranicu. Pápež, samozrejme, nie je a nemôže byť expertom na maďarské podmienky.“³⁷

Arcibiskup Guyla Márfi z Veszprému a biskup Béla Balás z Kaposváru sa na adresu utečencov a migrantov vyjadrili výrazne negatívnym spôsobom.

Arcibiskup Márfi vyjadril svoje názory v dlhom rozhovore pre portál *veol.hu* koncom októbra 2015.³⁸ Urobil tak vraj až po dlhom váhaní, keď videl, ako sú názory iných predstaviteľov maďarskej rímskokatolíckej cirkvi prekrúcané a vytrhávané z kontextu. Základná Márfiho téza je, že utečenci a migranti prišli Európou islamizovať (Barcsa – Maté-Tóth 2016). Rozhovor otvára radikálnymi tvrdeniami: „Podľa môjho názoru si islam podrobuje Európu, aj keď nie zbraňami, ale vierou. Pre moslimov je toto svätá vojna a musíme uznať ich sebaobetu – sú ochotní riskovať svoje životy, prekonať rozbúrené more, kráčať stovky kilometrov do Európy, svojej novej vlasti.“ Uznáva, že mnohí opúšťajú svoju vlasť kvôli vojnám, biede a kvôli klimatickým zmenám. No dodáva, že „táto migrácia nemá len príčiny, ale aj ciele. (...) Hlavným cieľom je (...) džihád, ktorý moslimské masy zaväzuje dobyť krajinu pod islamskú vládu“. A prečo práve teraz? Lebo moslimskí vodcovia usúdili, že na to dozrela doba: „Pomáha im v tom naivita európskych lídrov (česť výnimkám). Neuvedomujú si silu viery, ani silu náboženského presvedčenia širokých mäs. Myslia len na peniaze a dennú

politiku.“ Podľa Márfiho sa moslimovia v priebehu päťdesiatich rokov stanú väčšinou a Európa bude islamská. Moslimovia budú tolerovať kresťanov a židov, no neveriacich a nemorálnych budú prenasledovať. Nebudú sa už stavať nové kostoly, len nové mešity. A prečo sa to celé podľa Márfiho deje? „Migrácia je pravdepodobne Božím trestom.“ Dôvodom tohto Božieho trestu je uctievanie modiel, podobne ako to bolo v starovekom Izraeli – Boh potrestal ich modloslužbu príchodom cudzích národov alebo odvrátením národa do zajatia. Podľa Márfiho je dôvodom pápežovho láskavého postoja voči migrantom len jeho obava, že kresťania v moslimských krajinách budú prenasledovaní ešte viac. Nateraz to podľa Márfiho vyzerá tak, že „moslimovia sa nemôžu a nechcú prispôbiť. Prišli na bojové pole: nie prispôbovať sa, ale dobývať.“ Všetko sa však podľa neho môže ešte pre kresťanov zmeniť na dobré, lebo Boh dokáže všetko. Podmienkou toho je však obrátenie kresťanov: „Musíme sa veľa modliť a brať našu kresťanskú vieru vážnejšie.“ Tie isté názory Márfi zopakoval v rozhovore pre *Magyar Hírlap* v júli 2016.³⁹

Biskup Balás uverejnil začiatkom novembra 2015 svoje apokalyptické vízie v časopise *Heti Válasz* pod titulom: „Večerné správy z európskeho kalifátu v prvom storočí po kresťanstve.“⁴⁰ Balás predstavuje svoju víziu budúcnosti Európy: Pred očami mu defilujú zničené kostoly a historické stavby („Včera sme vyhodili do vzduchu kolínsku katedrálu. Demolácia Eiffelovej veže začne budúci týždeň.“), stínanie hláv európskych premiérov, zmeny vo výrobe („Bývalá fabrika Fiat začala sériovú výrobu podkov a mečov.“), zakázaná bravčovina a víno, prenasledovaní veriaci a kňazi, cenzúra a utečenci, tentoraz sú však na úteku samotní Európania, ktorí budú transportovaní „do bezpečia mongolskej púšte“. V závere textu je „večerná modlitba jedného z posledných kresťanov na kontinente“.

Nie všetci v maďarskej rímskokatolíckej cirkvi však nasledovali rozhodnutia biskupskej konferencie. Prvými, kto otvoril brány utečencom, boli začiatkom septembra 2015 benediktíni v starobyľom opátstve v Pannonhalme, ktorí sa rozhodli nerešpektovať zákaz prijímať utečencov. Kláštor sa nachádza v severozápadnom Maďarsku, v blízkosti diaľnice M1, po ktorej sa utečenci snažili peši dostať z Budapešti do Viedne. Opát Asztrik Varszegi povedal, že prijímú každého, kto k nim príde a obmedzením budú len ubytovacie kapacity.

36 Článok vyjadrujúci Kiss-Rigóove názory pozri na https://www.washingtonpost.com/world/hungarian-bishop-says-pope-is-wrong-about-refugees/2015/09/07/fcba72e6-558a-11e5-9f54-1ea23f6e02f3_story.html.

37 Kiss-Rigóove vyjadrenia pozri na <http://civilhetes.net/kiss-rigo-eltorzitottak-a-szavaimat>.

38 Celý rozhovor s Márfim pozri na <https://www.veol.hu/hirek/isten-helyet-elfoglaltak-a-balvanyok-1734794/>.

39 Márfiho názory pozri na https://www.magyarhirlap.hu/belfold/Jonnek_hogy_elfoglaljak_Europat.

40 Balásove vízie islamizovanej Európy pozri na <http://valasz.hu/itthon/esti-hirado-az-europai-kalifatusbol-a-keresztényseg-utani-i-szazad-idejen-115918>.

„Nesmieme nechať stáť niekoho pred dvermi. To by protirečilo evanjéliu.“⁴¹ V polovici septembra 2015 sa s hlasom podpory utečencom a migrantom ozvala Konferencia predstavených rehoľných rádov počas svojho jesenného zasadania, na ktorom sa zástupcovia rehoľných rádov v Maďarsku rozhodli podporiť aktivity Charity peňažnými príspevkami. Kritizovali aj rozhodnutie maďarskej vlády postaviť plot na maďarsko-srbskej hranici.⁴² Tieto postoje boli v kontraste so stanoviskom maďarskej biskupskej konferencie, ktorá sa, na rozdiel od konferencie rehoľných predstavených, prikláňala k línii maďarskej vlády premiéra Viktora Orbána.

Komplexnejší pohľad na utečeneckú a migračnú krízu predstavil vo februári 2016 pre *feinschwarz.net* najvyšší predstaviteľ maďarských jezuitov provinciál Tamás Gergely Forrai.⁴³ Uznáva, že 250 000 utečencov, ktorí od januára do septembra 2015 boli na maďarských hraniciach registrovaní ako uchádzači o azyl, krajinu zaskočilo. S utečencami mali Maďari skúsenosť z 90. rokov 20. storočia, keď počas konfliktu na území rozpadávajúcej sa Juhoslávie bez problémov privítali a prijali viac než 100 000 vojnových utečencov. V roku 2015 to však bolo iné – Maďarsko bolo pre utečencov len tranzitnou krajinou, cieľom boli západné štáty, najmä Nemecko a Švédsko. Podľa Forraia sa Maďarsko od začiatku usilovalo o dodržiavanie Dublinského a Schengenského dohovoru o udeľovaní azylu a o ochrane hraníc. Množstvo utečencov však tieto pravidlá porušovalo, opúšťalo priestory, do ktorých boli umiestnení a kempovali na uliciach Budapešti. Miestne obyvateľstvo sa správalo solidárne, pomáhali jednotlivci aj organizácie. Podľa Forraia vychádzali zo spomienok Maďarov na ich skúsenosti z 20. storočia, keď oni sami boli ako utečenci vo veľkom počte prijímaní v iných krajinách. Dokazovať to má podľa neho aj skutočnosť, že na utečencov počas krízy nikto v Maďarsku neútočil. Hlavnou otázkou, ktorá časom zaznievala aj v maďarskej cirkvi, bolo, kto je utečenec a kto je ekonomický migrant. Ďalšou otázkou bola hlboká kríza identity bohatej, no oslabenej Európy. Ľudia sa pýtali, ako prílev ľudí s odlišným kultúrnym a náboženským pozadím ovplyvní židovsko-kresťanské hodnoty a spoločné európske a demokratické ideály. Súčasťou tejto krízy bol aj problém prílišnej

politickej korektnosti, ktorá znemožnila otvorene hovoriť o určitých spoločenských problémoch. Podľa Forraia sa v Európe stratila konštruktívna kultúra diskusie, a preto sa rozšírili obavy, strach a frustrácia z demografického vývoja, výhľadov ekonomického rastu a konfliktov v dôsledku kultúrnych a náboženských rozdielov. Európa stále trpí v dôsledku nezahojených rán z 20. storočia, ktoré sa vyplavujú na povrch a zväčšujú obavy z vlastných traumatizujúcich skúseností z minulosti. Maďari majú podľa Forraia v historickej pamäti, že opakovane „bránili Európu“ – pred Tatármi, Turkami alebo Sovietmi. „Pre nás v Maďarsku to pôsobilo ako prilievanie oleja do ohňa, keď sa západné médiá alebo politici počas udalostí v jeseni 2015 pokúšali udalosti v Maďarsku príliš zovšeobecňovať a maďarský národ hrubým zjednodušujúcim spôsobom označiť za ‚fašistický‘. Toto bolo potom účinne využité miestnymi médiami. So smútkom sme si uvedomili, že náš pohľad na vec sa líšil od toho, čo o nás a našej situácii napísali tí, ktorí boli odtiaľto veľmi ďaleko.“⁴⁴ Ako najvyšší predstaviteľ jezuitov v Maďarsku je Forrai presvedčený, že problému utečencov a migrantov sa oni ako rehoľa musia ďalej dlhodobo venovať, hoci aj s vedomím, že preň momentálne nemajú poruke žiadne riešenie. Treba to robiť zodpovedne a objektívne, vidieť pozitíva aj negatíva, lebo aj od riešenia utečeneckej a migračnej krízy závisí budúcnosť Európy.

Rakúska rímskokatolícka cirkev počas utečeneckej a migračnej krízy

Rakúsko má na rozdiel od Maďarska dlhú tradíciu v prijímaní utečencov a migrantov z iných krajín. Počas uplynulých desaťročí Rakúšaniam prijímali migrantov, ktorí tam prichádzali za lepšími ekonomickými možnosťami,⁴⁵ alebo prijímali utečencov zo socialistických krajín, ktorým sa podarilo prekročiť tzv. železnú oponu, t. j. prísne stráženú hranicu medzi socialistickými štátmi a Rakúskom. Počas 20. storočia krajina prijala niekoľko utečeneckých vln – z Maďarska po povstaní v roku 1956, z Československa po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 a z občianskou vojnou poznačenej rozpadajúcej sa Juhoslávie v 90. rokoch 20. storočia (Weigl 2009: 23-34). Vzhľadom na prítomnosť národnostných a náboženských skupín, vysokú životnú

41 Varszegiho vyjadrenie pozri na <https://www.ordensgemeinschaften.at/artikel/2160-ungarische-benediktinerabtei-pannon-halma-nimmt-trotz-verbot-fluechtlinge-auf>.

42 Postoj konferencie rehoľných predstavených pozri na <https://www.g2w.eu/news/1164-ungarn-kirchliche-unterstuetzung-fuer-fluechtlinge>.

43 Forraiovo stanovisko pozri na <https://www.feinschwarz.net/erfahrungen-mit-europa-ungarn-und-die-fluechtlinge/>.

44 Pozri <https://www.feinschwarz.net/erfahrungen-mit-europa-ungarn-und-die-fluechtlinge/>.

45 Napríklad aj na základe zmlúv medzi Rakúskom a inými krajinami v 60. rokoch 20. storočia – s Tureckom v roku 1964 a s Juhosláviou v roku 1966 – títo ľudia boli označovaní ako Gastarbeiter, t. j. hosťujúci robotníci, pričom väčšina z nich v Rakúsku zostala, aj keď pôvodne sa mali vrátiť naspäť do krajiny svojho pôvodu. Takto sú Turci a Srbi najpočetnejšími národnostnými skupinami v Rakúsku.

úroveň a úroveň demokracie je Rakúsko obľúbeným a vyhľadávaným migračným cieľom, čo sa prejavilo aj počas utečeneckej krízy v rokoch 2015 a 2016.⁴⁶ Rakúska spoločnosť, ako aj cirkvi a náboženské spoločnosti sú významne ovplyvnené prítomnosťou migrantov a utečencov. V roku 2008 malo „migračné pozadie“⁴⁷ v Rakúsku 17,4% obyvateľstva, v roku 2013 19,4% a v roku 2018 23,3%.⁴⁸ Percento je vyššie v prípade Viedne – tam v roku 2018 malo „migračné pozadie“ 35% obyvateľov.⁴⁹ V školskom roku 2016/17 malo 25,3% rakúskych žiakov ako svoj bežný komunikačný jazyk („Umgangssprache“) iný než nemčinu, pričom vo Viedni bol tento počet výrazne vyšší – až 51,2%.⁵⁰ Mali uvedené skutočnosti a kontexty vplyv na postoj rakúskej rímskokatolíckej cirkvi voči migrantom a utečencom počas masovej migračnej vlny v rokoch 2015 a 2016? Pozrime sa na jej reakcie a stanoviská.

Rakúska konferencia biskupov sa k problematike migrácie pravidelne vyjadrovala aj pred rokom 2015. Cirkevné charitatívne organizácie sa starali o tisíce uchádzačov o azyl už aj pred utečeneckou a migračnou krízou. Rímskokatolícka cirkev tak bola na ďalšiu migračnú vlnu pripravená mentálne aj materiálne. V júni 2015 sa téme znova venovalo letné zasadanie Rakúskej biskupskej konferencie a vo svojom vyhlásení varovalo v zmysle slov pápeža Františka „pred globalizáciou ľahostajnosti“ a vyjadrilo presvedčenie, že „je dôležité, aby sa najbohatší kontinent prejavil ešte väčšou ľudskosťou“. Konferencia konštatuje, že počet žiadateľov o azyl v Rakúsku prudko narástol, a tým aj starosti a obavy obyvateľstva. „Súčasná azylová debata však, žiaľ, pokrýva tie pozitívne príklady, ktoré ukazujú, ako štátne orgány v spolupráci s občianskou spoločnosťou, cirkvami a mnohými angažovanými ľuďmi dokážu konkrétne pomáhať. Rakúsko sa vyznačuje tým, že v porovnaní s ostatnou Európou sa vždy usilovalo o vysoké štandardy v prístupe k ľuďom na úteku a o rýchle azylové konanie.“ Biskupi

považujú Rakúsko „za požehnanú krajinu, ktorá vždy znova dokázala, že je solidárna a pripravená pomôcť“. Prioritne majú podľa nich konať štátne inštitúcie, ktoré však potrebujú širokú spoločenskú podporu a sily, „ktoré sa zasadia o kultúru vitania zúfalých a pomoc potrebujúcich ľudí a ktoré dokážu konkrétne pomôcť“.⁵¹ Vo svojom vyhlásení Rakúska konferencia biskupov oznámila, že pre potrebu utečencov rakúska Charita v spolupráci s farnosťami a kláštorami vytvorila ďalších vyše 1000 nových miest, ďalšie miesta poskytujú ochotní dobrovoľníci, ktorí pomáhajú s ubytovaním a výučbou nemčiny. V každej diecéze budú poverené osoby, ktorých vzájomná spolupráca má zefektívniť činnosť cirkevných zariadení, poskytujúcich pomoc utečencom. Text nerozlišuje utečencov podľa krajiny pôvodu, kultúry alebo náboženstva, ale hovorí len o ľuďoch, ktorí potrebujú pomoc v situácii, keď nedobrovoľne museli opustiť svoje domovy.

Verejnou, nielen rakúsku, zaujala veľmi emotívna reakcia viedenského arcibiskupa kardinála Christophu Schönborna, keď v kamióne na rakúskej diaľnici A4 pri Parndorfe bolo nájdených 71 mŕtvych utečencov. Počas spomienkovej bohoslužby na týchto mŕtvych 31. augusta 2015 kardinál povedal: „A dost! Dost zomierania, dost utrpenia, dost prenasledovania! Nemôžeme od toho odvracať zrak.“ Podľa neho konečne nadišiel čas „prebrať sa z meravosti a rozhodne sa postaviť asi najväčšej humanitárnej výzve Európy za posledné desaťročia“, čo i vyžaduje spoluprácu štátov, obcí a náboženských spoločností. „Môžeme pripustiť, že je to ťažké. Môžeme pomenovať naše obavy a starosti. Ale už nemôžeme odvracať zrak.“⁵² Na situáciu utečencov Schönborn vždy reagoval veľmi vnímavou a citlivo, čo zrejme vyplýva aj z jeho osobného príbehu. Často a rád pripomína, že aj on má „migračné pozadie“, keďže jeho rodina (mal vtedy deväť mesiacov) prišla na jeseň 1945 z Čiech do Rakúska v rámci odsunu Nemcov.⁵³

46 Pozri k tomu štatistické údaje Rakúskej akadémie vied na https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/user_upload/Statistisches_Jahrbuch_migration_integration_2017__2_.pdf.

47 Nemecký výraz Migrationshintergrund („migračné pozadie“) je dvadsať rokov starý nemecký neologizmus, ktorý od roku 2007 oficiálne používa Nemecký federálny štatistický úrad na označenie osôb, ktoré samé alebo ich predkovia prišli do Nemecka z inej krajiny. Výraz sa v rámci štatistik používa aj v Rakúsku. Pozri Will 2019: 535-557.

48 Pozri rakúske štatistické údaje na https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html.

49 Štatistické údaje týkajúce sa Viedne pozri na <https://www.wien.gv.at/menschen/integration/pdf/daten-fakten.pdf>.

50 Podľa správy rakúskeho Spolkového ministerstva pre Európu, integráciu a zahraničné veci z roku 2018 https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Integrationsbericht_2018/Integrationsbericht_2018.pdf.

51 Pozri tlačové vyhlásenie z letného zasadania Rakúskej konferencie biskupov v Mariazell v júni 2015 <https://www.bischofskonferenz.at/2015/presseerklarungen-zur-sommervollversammlung-2015>. Výraz „vitacia kultúra“ (Willkommenskultur) je nemecký neologizmus, ktorý vznikol v súvislosti s utečeneckou krízou. V Rakúsku sa stal „slovom roka“ 2015.

52 Pozri kontext kardinálovej reakcie na <https://asylhilfe.katholisch.at/bischoefezuasyl/schoenborn-zu-fluechtlingstragoedie-essig-genug-a-celú-kázeň> na <https://www.erzdioezese-wien.at/pages/inst/14428675/text/predigten/article/44594.html>.

53 Napr. v rozhovore pre Český rozhlas <https://www.radio.cz/de/rubrik/mikrophon/kardinal-schoenborn-tschechien-ist-fuer-uns-europaweit-ein-blickpunkt>.

Jesenné zasadanie Rakúskej biskupskej konferencie v novembri 2015 v Michaelbeuerner sa rozsiaholo venovalo situácii, ktorá vznikla v rakúskej rímskokatolíckej cirkvi po mohutnej utečeneckej vlne v lete toho roku. Do Rakúska prišlo v krátkom čase asi 400 000 ľudí, z ktorých 60 000 požiadalo o azyl. O vyše tretinu z nich, celkovo 21 000 ľudí, sa v spolupráci so štátom postarala rakúska Charita a poskytla im ubytovanie vo vlastných priestoroch alebo priestoroch ďalších cirkevných inštitúcií. Biskupi sa poďakovali za to, že „tisícky dobrovoľníkov už niekoľko týždňov prijímajú utečencov na štátnych hraniciach a na vlakových staniciach, starajú sa o ľudí a pomáhajú s ubytovaním. Neprepadli bezmocnosti, strachu alebo pohodlnosti, ale ukázali ľudskú tvár Rakúska“. Ocenili spoluprácu štátnych a cirkevných inštitúcií a prisľúbili ďalšiu pomoc, ktorá sa pri neustále rastúcom počte prichádzajúcich ukazuje veľmi potrebná. Jednotlivcov aj cirkevné inštitúcie požiadali o pokračujúce nasadenie v pomoci utečencom, no zároveň pripomenuli, že treba brať vážne aj obavy, ktoré u Rakúšanov vznikajú v tejto špecifickej situácii, ich strach z nezamestnanosti alebo starosť o vzdelávanie.⁵⁴

Jedným z fenoménov, ktorým sa kresťanské cirkvi museli zaoberať počas utečeneckej krízy, bol záujem utečencov a migrantov z islamských krajín o konvertovanie na kresťanstvo a krst. V apríli 2016 sa touto problematikou zaoberalo zhromaždenie Ekumenickej rady cirkví v Rakúsku, do ktorej patrí aj rímskokatolícka cirkev. Predstavitelia katolíckej Rakúskej konferencie biskupov, ako aj evanjelickej Generálnej synody uviedli, že majú presné pravidlá a postupy, ako v takýchto prípadoch postupovať. V rímskokatolíckej cirkvi sa tejto záležitosti venuje úrad s názvom Koordinačný úrad Rakúskej konferencie biskupov pre katechumenát a azyl. V oboch najväčších cirkvách je podmienkou prijatia krstu aspoň ročná dôkladná príprava uchádzačov o krst, počas ktorej sa zisťuje aj ich motivácia obrátenia sa na kresťanskú vieru. Správy, ktoré prenikali najmä z Nemecka a hovorili o „masových krstoch“, boli označené za úplne vymyslené. Problematiku konvertitov z islamu označili za veľmi citlivú otázku, ktorá si vyžaduje nielen pozorný ľudský prístup, ale aj obsahové spracovanie náboženských tém tak, aby ich bolo možné vysvetliť aj záujemcom o krst, ktorí do Rakúska prišli z odlišného kultúrneho a náboženského prostredia. Dôležitou súčasťou tejto prípravy musí byť začlenenie

záujemcov do konkrétnych kresťanských spoločenstiev, v ktorých budú katechumenov a konvertitov sprevádzať ľudsky aj spirituálne.⁵⁵

V polovici apríla 2016 rakúski biskupi kritizovali stavbu plotov proti utečencom a konkrétne plotu na rakúsko-talianskej hranici v brennerskom priesmyku. Kardinál Schönborn v tejto súvislosti povedal, že „neschopnosť preukázať súcit je stratou ľudskosti a novou formou pohanstva. (...) Je to zatvrdenie srdca. V Európe žijeme v situácii, keď tento postoj prevláda. Namiesto prijímania myslíme na nové bariéry“. Viedenský arcibiskup pripustil, že pravidlá pre migráciu sú dôležité, no „takzvaná kresťanská Európa akoby zabudla, že tu sú ľudia z mäsa a krvi, ktorí potrebujú pomoc“.⁵⁶

Koncom apríla 2016 rakúska vláda oznámila úmysel sprísniť podmienky udelenia azylu. Toto rozhodnutie kritizovala Rakúska konferencia biskupov a označila ho za „neprijateľný zásah do základných práv na azyl ľudí, ktorých sa to týka“. Podľa nej musia mať ľudia v núdzi „efektívny prístup k azylovému systému“ a na to je potrebné férové a individuálne azylové konanie. Biskupi varovali pred medzinárodnými dôsledkami sprísnenia podmienok udelenia azylu, ktoré vyvolá podobnú reštriktívnu dynamiku. „V konečnom dôsledku by to fakticky narušilo právo na azyl, s čím katolícka cirkev rozhodne nesúhlasí.“⁵⁷ V tomto postoji podporila rímsko-katolícku cirkev aj rakúska evanjelickej cirkev.

Kardinál Schönborn, ktorý je viedenským arcibiskupom a predsedom Rakúskej biskupskej konferencie, je známy svojou uvážlivosťou, otvorenosťou pre medzináboženský dialóg a ochotou zapojiť cirkevné štruktúry do praktickej pomoci utečencom počas krízy v roku 2015. O to viac preto prekvapila jeho kázeň 12. septembra 2016, keď pripomenul víťazstvo nad Turkami pri Viedni 12. septembra 1683, ktorým bola podľa neho nielen zachránená Viedeň, ale aj rozsiahle časti Európy pred islamizáciou. Evanjelium o márnotratnom synovi, ktoré sa pri bohoslužbe čítalo, interpretoval v kontexte súčasnej Európy, z ktorej sa vytráca kresťanstvo. „Dnes pred 333 rokmi bola zachránená Viedeň. Pôjde teraz o tretí pokus islamského dobývania Európy? Mnohí moslimovia si to myslia a želajú a hovoria: Táto Európa je v koncoch. A ja si myslím, že to, čo Mojžiš robí v dnešnom čítaní a čo milosrdný otec robí so svojím mladším synom, to máme dnes prosieť pre Európu: Pane, daj nám ešte šancu! Nezabudni, že sme tvojím ľudom.“⁵⁸ Vyjadrenia

54 Pozri tlačové vyhlásenie <https://www.bischofskonferenz.at/asyl/flucht-migration-integration>.

55 K postoju rakúskej Ekumenickej rady cirkví v Rakúsku ku konvertitov z islamu na kresťanstvo <http://www.oekumene.at/oerkoe-news/1589/kirchen-achten-sorgfaeltig-auf-vorbereitung-von-konvertiten-aus-dem-islam>.

56 Postoj Rakúskej biskupskej konferencie pozri na <https://asylhilfe.katholisch.at/home/schoenborn-zaunbau-am-brenner-zeigt-verhaertung-der-herzen>.

57 Vyhlásenie pozri na <https://asylhilfe.katholisch.at/home/bischofskonferenz-lehnt-geplante-asylverschaerfungen-ab>.

58 Pozri celý text kázne pozri na <https://www.erzdioezese-wien.at/marianamen2016>.

vzbudili rozruch v Rakúsku i v zahraničí. Kardinál, ktorý pred Vianocami 2015 v rozhlasovom príhovore povedal, že moslimovia, ktorých je v krajine 600 000, „patria k Rakúsku“, sa zrazu v septembri 2016 obáva islamizácie? Jedni privítali jeho reč ako „konečne jasné slová“ o situácii, iní v nich videli „hecovanie“ proti moslimom a nadviehanie populistom. Schönborn následne v reakcii napísal, že svoje voľne koncipované slová nemyslel ako vyzývanie na obranu proti utečencom, ale ako pozvanie na uplatňovanie Ježišovej lásky voči cudzincom. Napriek tomuto vysvetleniu však zostali otázky, čo presne svojim príhovorom myslel alebo chcel naznačiť.⁵⁹

Druhým rakúskym biskupom, aktívnym v otázkach migrantov a utečencov, bol Ägidius Zsifkovics⁶⁰ z Eisenstadtu, ktorý mal v rámci Rakúskej biskupskej konferencie biskupov na starosť problematiku utečencov, migrantov a integrácie a pri Komisii biskupských konferencií Európskeho spoločenstva (COMECE) bol poverený problematikou utečencov a integrácie. V novembri 2015 Zsifkovics vyzval na urýchlené solidárne riešenie utečeneckej krízy, na ktorom sa majú podieľať všetky členské štáty EÚ. Krajina, ktorá to odmietne, má „niest následky“. Problém utečeneckej krízy je podľa neho možné riešiť najprv odstránením jej príčin – politici sa majú zasadiť za ukončenie vojnových konfliktov na Blízkom východe. Potrebná je ďalej koordinovaná spolupráca na úrovni celej EÚ a nevyhnutné je solidárne konanie všetkých krajín, nielen niektorých. Zsifkovics sa vyslovil v prospech jasných pravidiel ochrany vonkajších hraníc EÚ, pričom hraničné krajiny majú dostať personálnu a finančnú podporu od ostatných krajín. Stavanie plotov podľa neho nič nerieši: „Som proti plotom, lebo ako dieťa som vyrastal neďaleko plota Železnej opony a viem, že tieto ploty nám nič dobrého nedoniesli.“⁶¹

V máji 2016 v rozhovore pre *Radio Vaticana* Zsifkovics kritizoval nečinnosť štátnych inštitúcií v ubytovaniach pre utečencov, v ktorých dochádzalo k útokom voči kresťanom zo strany moslimskej väčšiny. Vyslovil sa proti oddeľovaniu kresťanov a moslimov v zariadeniach pre utečencov a zdôraznil, že moslimovia sa v právnom štátnom západného typu musia naučiť nekonfliktne vychádzať aj s ľuďmi iných vierovyznaní.

Kresťania z Blízkeho východu, ktorí prichádzajú ako utečenci do Európy, nesmú byť vystavovaní rovnakému zaobchádzaniu ako vo svojich domovských krajinách, kde „sa k nim správajú ako k občanom druhej triedy a kde sú vydaní napospas úradom alebo väčšinovému obyvateľstvu“, pričom „v azylových domoch znova zakúšajú útlak pre svoju vieru a dokonca sa stretávajú s trýzniteľmi, pred ktorými vlastne ušli“.⁶² Utečenci a migranti majú podľa Zsifkovicsa vnímať Európu ako kontinent, kde sú chránené ľudské aj náboženské práva a kde niet miesta pre „importované prenasledovanie kresťanov“. Pri integrácii utečencov a migrantov z Blízkeho východu sa netreba dať pomýliť predstavou, že kresťania sú integrovateľní ľahko a moslimovia ťažko. Podľa Zsifkovicsa na tento omyl poukázali samotní biskupi zo Sýrie a Iraku, ktorí upozornili, že ani integrácia kresťanov nebude ľahká, pretože rozdielov medzi kultúrami a bežnými zvyklosťami (napr. aj vo vzťahu medzi mužom a ženou) je veľmi veľa. Zsifkovics poukázal aj na prevládajúcu obavu v niektorých krajinách, že ak sa problémy s migrantmi nazvú pravým menom, reakciou bude obvinenie z fašizmu. Historicky je to podľa neho pochopiteľné, no netreba pritom strácať kontakt s realitou a nevzdávať sa zdravého rozumu.

Pomoc azylantom je zo strany rakúskej rímskokatolíckej cirkvi veľmi dobre zorganizovaná. K dispozícii je webová stránka „prvého kontaktu“, kde sú prehľadným spôsobom uverejnené nielen postoje a stanoviská rakúskej rímskokatolíckej cirkvi k problematikám migrantov, utečencov a uchádzačov o azyl, ale záujemca tam nájde aj konkrétne spôsoby, kde a akú pomoc je možné vyhľadať.⁶³ Sú tam aj informácie pre tých, ktorí chcú spolupracovať ako dobrovoľníci alebo chcú ponúknuť svoju pomoc prípadne finančne na ňu prispieť. Bilancia k 4. máju 2016 uvádzala, že v starostlivosti cirkevnej charity bolo 44 461 osôb, čo bola asi polovica z celkového počtu uchádzačov o azyl v Rakúsku.⁶⁴ Charita disponovala celkovo asi 12 000 miestami, kde boli ubytovaní utečenci, z toho 4 017 poskytli farnosti, biskupstvá a rehoľné spoločenstvá. Počas masovej migračnej vlny na jeseň 2015 poskytla len charita viedenskej arcidiecézy ďalších 16 200 dočasných ubytovacích miest.⁶⁵

59 Komentár ku kázni pozri na <https://www.kath.ch/newsd/wiens-kardinal-schoenborn-warnt-vor-islamischer-eroberung/>.

60 Zsifkovics pochádza z národnostnej menšiny burgenlandských Chorvátov, ktorí jeho meno píšu aj v tvare Egidije Živković.

61 Pozri <https://www.erzdioezese-wien.at/site/home/nachrichten/article/46412.html>.

62 Celý Zsifkovicsov rozhovor pre Vatikánsky rozhlas v textovej aj audioverzii pozri na http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2016/05/12/importierte_christenverfolgung_bischof_mahnt_beh%C3%B6rden/de-1229381.

63 <https://asylhilfe.katholisch.at/>.

64 <https://asylhilfe.katholisch.at/home/jeder-zweite-asylwerber-wird-von-der-caritas-betreut>.

65 Údaje pozri na <https://asylhilfe.katholisch.at/asylhilfe/wie-kirche-hilft>.

Závery

Cieľom tejto štúdie bolo analyzovať postoje hierarchie rímskokatolíckej cirkvi v Rakúsku a Maďarsku k utečencom a migrantom počas utečeneckej krízy v rokoch 2015 a 2016, nájsť podobnosti a rozdiely v prístupe hierarchií v jednotlivých štátoch k tomuto problému a zhodnotiť, nakoľko sledovali líniu pápeža Františka ako najvyššieho predstaviteľa cirkvi vo Vatikáne. Pri sledovaní dynamiky utečeneckej a migračnej krízy a pri porovnaní vyjadrení a stanovísk rímskokatolíckej cirkvi v skúmaných krajinách na úrovni inštitúcií alebo individuálnych stanovísk možno konštatovať niekoľko záverov.

1. Postoje cirkvi k migrácii pred utečeneckou krízou v lete 2015

Postoj pápeža Františka možno od začiatku jeho pontifikátu hodnotiť ako promigrantský. Pápež pravidelne hovoril o drámach utečencov a migrantov v rôznych častiach sveta, vyzýval reagovať na dôsledky krízy v podobe solidarity s ľuďmi, ktorí pre akúkoľvek príčinu museli opustiť svoje domovy a apeloval na medzinárodné spoločenstvo, aby riešilo príčiny utečeneckých a migračných kríz všetkými dostupnými prostriedkami, v prvom rade však dialógom a diplomaciou. V prospech utečencov a migrantov hovorili nielen pápežove slová, ale aj jeho činy, ktoré mali nábožensko-symbolickú hodnotu.

So slovami a gestami pápeža sa v období pred masovým nárastom migrácie v strednej Európe stotožňovali rímskokatolícke hierarchie v oboch skúmaných štátoch. Rakúsky štát a cirkev sa v tom čase už starali o tisícky uchádzačov o azyl a spoločenské i cirkevné prostredie malo bohaté skúsenosti s ľuďmi s migračným pozadím. Maďari mali skúsenosť s utečencami v 90. rokoch 20. storočia, keď počas konfliktu na území rozpadávajúcej sa Juhoslávie s pochopením a otvorenosťou prijali viac než 100 000 vojnových utečencov. Aj keď počas prvého polroka 2015 narástol počet osôb, ktoré boli na maďarských hraniciach registrované ako uchádzači o azyl, bol to počet, ktorý štát dokázal zvládnuť a rímskokatolícka cirkev v Maďarsku sa k pápežovým vyjadreniam o solidarite k utečencom a migrantom pripájala v deklaratívnej podobe. Maďarská cirkev v tom čase už mala niekoľko ročnú skúsenosť s pomocou prenasledovaným kresťanom najmä na Blízkom východe, udržiavala s nimi kontakty a organizovala pre nich finančné zbierky.

2. Postoje cirkvi k utečencom a migrantom od leta 2015 do leta 2016

Počty utečencov a migrantov začali rýchlo narastať počas leta 2015. Krajinou, ktorou vstupovali do schengenského priestoru bolo najmä Maďarsko, v ktorom sa si-

tuácia na prelome augusta a septembra stávala kritickou, keďže pre prichádzajúcich nebolo cieľovou, ale len tranzitnou krajinou, no odmietalo prichádzajúcich nechať pokračovať v ceste. Plán Európskej únie prijať kvóty na prerozdeľovanie utečencov a migrantov, rozhodnutie nemeckej vlády bez prietahov vpustiť sýrskych utečencov do Nemecka a apel pápeža Františka na rímskokatolícku cirkev o prijímaní utečencov a migrantov počas prvých septembrových dní urýchlilo dynamiku prebiehajúcej migrácie v strednej Európe. Cirkvi v Rakúsku a Maďarsku reagovali na pápežskú výzvu v zásade súhlasne. Vo svojom postoji sa cirkvi zhodovali v tom, že sú ochotné pomáhať pri prijímaní utečencov a migrantov, no primárna aktivita a praktická vykonateľnosť podľa nich patrí do rúk štátu, a preto nechceli konať proaktívne a na vlastnú päsť, ale len na základe dohôd s vládou. Apelovali pritom na kresťanskú lásku a pohostinnosť, vyzývali nerobiť medzi utečencami a migrantmi rozdiely podľa ich pôvodu, kultúry alebo náboženstva. Problematiku migrácie zároveň videli v širších súvislostiach a volali po riešení príčin i dôsledkov v európskom a medzinárodnom kontexte a zdôrazňovali, že pomoc týmto ľuďom má začať v ich domovských krajinách. Pripomínali, že popri tom netreba zabúdať na pomoc prenasledovaným kresťanom na Blízkom východe. Stanoviská biskupských konferencií v tom čase nerozlišovali prichádzajúcich podľa náboženstva, nevenovali sa špeciálne tomu, že väčšina týchto ľudí sú moslimovia. Vo všetkých videli len ľudí, ktorí potrebujú pomoc.

3. Postoj cirkvi k prijímaniu utečencov a migrantov v kontexte štátnej politiky

Rakúska vláda mala promigrantský postoj, zintenzívnila prijímanie utečencov a migrantov a v spolupráci s katolíckou charitou a spolu s ďalšími charitatívnymi organizáciami sa s nasadením všetkých možností snažila uľahčiť prichádzajúcim ich situáciu. „Vítaciu kultúru“ („Willkommenskultur“) Rakúšanov a Nemcov charakterizovali plagáty s nápisom „Refugees Welcome“, ktoré držali na hraniciach a staniach pri príchode vlakov s utečencami a migrantmi a ktoré sa stali jednou z mediálnych ikon utečeneckej krízy v roku 2015.

V Maďarsku, ktorým od leta 2015 prešli desaťtisíce utečencov a migrantov, sa vláda s rímskokatolíckou cirkvou dohodla, že utečenci a migranti budú len v starostlivosti štátu a cirkve im neposkytne svoje ubytovacie kapacity (existovali výnimky, ktoré sa tomu nepodrobili, napr. benediktínsky kláštor v Pannonhalme), môže im však pomáhať materiálne, finančne a zabezpečovať dobrovoľníkov. Za ochotu spolupracovať s protimigrantsky naladenou vládou Viktora Orbána si maďarská rímskokatolícka cirkev vyslúžila kritiku doma i v zahraničí, ktorú však odmietala s tvrdením, že len

dodržiava zákony vlastnej krajiny a ich porušovaním sa nechce podieľať na prevládajúcom násilí. Cirkev zároveň poukazovala na množstvo personálnych a materiálnych kapacít, ktoré „diskrétno“ venovala na pomoc utečencom a migrantom na území Maďarska i na pomoc priamo v krajinách, z ktorých prichádzali, už roky pred krízou.

Vzhľadom na to, že postoje jednotlivých vlád variovali vo vzťahu k problematike migrácie a rímskokatolíckej hierarchie tieto rozhodnutia rešpektovali, medzi biskupskými konferenciami neexistovala v týchto otázkach zhoda, čo možno považovať skôr za výnimočný jav v inak veľmi dobre koordinovanej vzájomnej spolupráci pod záštitou Rady európskych biskupských konferencií. V tom čase bol jej predsedom maďarský kardinál Erdő a okrem európskych episkopátov do nej patrili aj rímskokatolícki biskupi z Ruska a Turecka. Erdő k tomu povedal pre *Radio Vaticana*, že európske biskupské konferencie sa síce nedokázali zhodnúť na jednotnej línii pri utečeneckej kríze a každá konferencia konala na základe vlastných rozhodnutí, ktoré boli v súlade s politikou vlády a sociálnymi možnosťami štátu, no vždy boli vedené kresťanskou solidaritou v podobe ochoty poskytnúť svoje budovy.⁶⁶ Vo výsledku tak bol postoj rímskokatolíckej cirkvi v Rakúsku a Maďarsku k utečeneckej kríze vedome politický, zhodný s postojom vlády ich krajiny.

Je povšimnutiahodné, že pápež František vo svojich verejných prejavoch nikdy nekomentoval postoje cirkvi voči migrantom a utečencom v jednotlivých krajinách. Hovoril síce často o rôznych aspektoch migračnej krízy a o prijímaní utečencov a migrantov, robil voči nim už spomínané symbolické gestá a staral sa o to, aby cirkevné inštitúcie vo Vatikáne a Taliansku im venovali patričnú pozornosť, no k vyjadreniam a konaniam biskupských konferencií verejne nepovedal nikdy nič a úplne to nechal v ich autonómii. Vysvetlením tohto jeho správania môžu byť teologické dôvody – biskupov a biskupské konferencie nechal konať v súlade s princípom subsidiarity a nezasahoval do rozhodovacích kompetencií v špecifických okolnostiach ich vlastných krajín (Gaetan 2018).

4. Oficiálne vyjadrenia biskupských konferencií verzus individuálne vyjadrenia biskupov

K problematike utečencov a migrantov sa oficiálne vyjadrovali biskupské konferencie a svoje názory prezentovali aj jednotliví biskupi. Keďže biskupstvá majú úplnú samostatnosť a žiadny diecézny biskup nie je nadriadeným iného diecézneho biskupa, ale každý z nich

má nad sebou iba pápeža, je zaužívanou praxou, že vyhlásenia biskupských konferencií nie sú výsledkom hlasovania, ale sú výsledkom spoločného konsenzu. Z tohto dôvodu stanoviská biskupských konferencií vyjadrujú spoločné názorové jadro, s ktorým sa všetci dokážu stotožniť. Oficiálne vyhlásenia biskupských konferencií k utečeneckej kríze preto boli pomerne neutrálné, nezachádzali do podrobností a odvolávali sa na pápeža Františka, prípadne na iné cirkevné authority. Ich princípom bolo vyjadrovanie solidarity voči utečencom a migrantom, snaha vidieť celú situáciu komplexne a nezabúdať v celej dráme na kresťanov prenasledovaných na Blízkom východe. Východiskom postoja k migračnej kríze bol vždy ideál kresťanskej lásky, ktorý však ústil do úsilia zhodnotiť situáciu racionálne a realisticky a podľa možností konkrétne pomôcť.

Medzi rakúskymi biskupmi sa nenašiel taký, ktorý by prezentoval iný názor na aktuálnu situáciu utečeneckej krízy než ten, ktorý bol vyjadrený v oficiálnom stanovisku biskupskej konferencie. Táto jednota však očividne nebola je dôsledkom „disciplinovanosti“ členov konferencie, ale vyplývala zo situácie spoločnosti a cirkvi, ktoré migrantov a utečencov považovala za súčasť rakúskej reality, v ktorej štát a cirkev spolupracovali na ich integrácii.

Od oficiálnych vyjadrení vydávaných v mene všetkých biskupov sa často líšili individuálne názory mediálne aktívnych členov maďarskej biskupskej konferencie a to buď smerom k dôrazu na ešte väčšiu solidaritu s utečencami a migrantmi alebo, naopak, vo vyjadrovaní obozretnosti voči migračnej vlne, niekedy až na konšpiračnej úrovni („Je to zámerná invázia.“). Najmä protimigrantské vyjadrenie niektorých maďarských biskupov vzbudzovali pomerne veľkú mediálnu pozornosť doma aj v zahraničí. Biskupi, ktorým vyčítali, že sa stavajú proti línii pápeža Františka, sa buď bránili tvrdením, že ich slová boli nepochopené alebo prekrútené, alebo vyhlásili, že všeobecnú líniu pápeža podporujú, no berú ohľad aj na konkrétnu situáciu Maďarska, ktorú pápež nepozná, a snažia sa vidieť migráciu v súvislostiach a v dopadoch na budúcnosť cirkvi a štátu.

5. Postoj k islamu ako náboženstvu väčšiny utečencov a migrantov

Oficiálne stanoviská biskupských konferencií v skúmaných krajinách k problematike migrácie nediferencujú utečencov a migrantov podľa náboženstva. Nespomínajú vyslovene islam ani moslimov. Vždy hovoria len o ľuďoch, ktorým treba solidarne pomáhať. Inak je to

⁶⁶ Erdőve vyjadrenie pre Vatikánsky rozhlas pozri na http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2016/05/03/europas_bisch%C3%B6fe_verschiedene_perspektiven_in_sachen/de-1227180.

však v individuálnych vyjadreniach biskupov. V oboch skúmaných krajinách, v Maďarsku i v Rakúsku, sa objavili úvahy o vplyve veľkého počtu moslimov, ktorí v krátkom čase prišli do Európy, na súčasnú i budúcu podobu kresťanstva. Objavuje sa v nich aj historický rozmer, ktorý je reminiscenciou na ranonovovekú prítomnosť Osmanov v strednej Európe. Radikálnejšie pohľady na prítomnosť islamu v Európe mali niektorí maďarskí biskupi vo svojich individuálnych postojoch, keď hovorili o „invázii“, „džiháde“, „snahe o ovládnutie“, „prevzatí“, „kalifáte“ alebo o apokalyptických víziách tragického konca kresťanstva. Tieto obavy však nezazneli z úst najvyšších predstaviteľov cirkvi.

Naopak, v Rakúsku vyjadril svoje obavy o kresťanstvo v kontexte súčasnej imigrácie, v ktorej sú väčšinovo zastúpení moslimovia, najvyšší predstaviteľ cirkvi

viedenský kardinál Christoph Schönborn, aj keď iba jediný raz, v kázni v Dóme sv. Štefana vo Viedni v deň 333. výročia víťazstva nad Turkami (1683 – 2016), keď si dal otázku, či sa islam ide znova pokúsiť dobyť Európu. Povedal, že napriek všetkému dúfa, že Boh dá kresťanom ešte šancu.

Zo zmeny náboženských a spoločenských pomerov však nikto z biskupov neobviňoval priamo moslimov. Podľa nich je na vine upadajúca viera kresťanov, ich ľahostajnosť voči kresťanským hodnotám, medzi ktoré patrí aj založenie rodiny a rodičovstvo. Islam tak len vyplňa medzeru, ktorá vytvorila postkresťanská seklarizovaná spoločnosť. Riešením tohto neutešeného stavu je podľa biskupov vo všetkých analyzovaných krajinách návrat ku kresťanským koreňom a obrátenie sa kresťanov k svojej viere.

BIBLIOGRAFIA:

- Bayrakli, Enes – Hafez, Farid. (eds). 2016. *European Islamophobia Report 2015*. Ankara – Istanbul – Washington – Cairo: SETA.
- Barcsa, Krisztina – Heidl, Sára – Sándor, Kitti. 2019. „The Hungarian Religious Leaders' Statements on the Migration from 2016 and 2017. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 39(3). Dostupné na <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol39/iss3/5>
- Barcsa, Krisztina – Maté-Tóth, András. 2016. „The Hungarian Religious Leader's Statements from the Beginning of the Migration.“ *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 36(3). Dostupné na <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol36/iss3/2>
- Gaetan, Victor. 2018. „Pope Francis' Silence on Central Europe's Migration Crackdown.“ *Foreign Affairs* March 7, 2018. Dostupné na <https://www.foreignaffairs.com/articles/central-europe/2018-03-07/pope-francis-silence-central-europes-migration-crackdown>
- Gigitashvili, Givi – Sidlo, Katarzyna W. „Merchants of Fear. Discursive Securitization of the Refugee Crisis in the Visegrad Group Countries“. EuroMeSCo policy brief 89. No 89, 7 January 2019, 1 – 16.
- Goździak, Elzbieta. M. – Márton, Péter. 2018. „Where the Wild Things Are: Fear of Islam and the Anti-Refugee Rhetoric in Hungary and in Poland.“ *Central and Eastern European Migration Review* 7(2): 125-151.
- Hafez, Farid. 2015. „The Refugee Crisis and Islamophobia“. *Insight Turkey* 17(4): 19-26.
- Vidra, Zsuzsanna. 2017. *Working Paper 7: Dominant Islamophobic Narratives – Hungary*. Leeds: Centre for Ethnicity and Racism Studies.
- Weigl, Andreas. 2009. *Migration und Integration. Eine widersprüchliche Geschichte (= Österreich – Zweite Republik 20)*. Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag.
- Will, Anne-Kathrin. 2019. „The German statistical category „migration background“: Historical roots, revisions and shortcomings“. *Ethnicities* 19(3) : 535-557. Dostupné na <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1468796819833437>